

Cît vorbim de economia *Anului filologic*, aş vrea să mai relev (pentru cititorul puţin familiarizat cu o publicaţie ce n-ar trebui să lipsească din nici o bibliotecă universitară) uşurinţa cu care aceasta poate fi consultată şi folosită, mulţumită celor trei indici bogaţi care completează rubricile bibliografice : acel *al numelor antice* (care îngăduie cuiva să se lămurească fără zăbavă dacă în cursul unui anumit an s-au publicat ori ba lucrări mai mici sau mai mari cu privire la un personaj istoric sau la o anumită divinitate), acel *al umanştilor şi al reprezentanţilor tradiţiei clasice* (din vremea Renaşterii pînă la Camus şi la Gorki), în sfîrşit *al autorilor moderni*, care în volumul XL ocupă nu mai puţin de 30 pagini, pe trei coloane.

O dată mai mult, nu pot încheia această notă de semnalare fără a exprima recunoştinţa „studioşilor” antichităţii pentru directoarea atît de importantei publicaţii bibliografice şi pentru harnica-i echipă de colaboratori.

D.M. Pipitdi

E. DÖNT, *Homer*, Forschungsbericht, 5. Fortsetzung, I. Teil, in *Anzeiger für die Altertumswissenschaft* (Innsbruck), XXI. 1969, 3, col. 129 — 144.

Darea de seamă de care ne ocupăm reprezintă urmaşa seriei începute în numărul IV al aceleiaşi reviste şi continuate de-a lungul anilor de către profesorul Albin Lesky¹, reunite apoi în articolul „Homeros” din RE, Suppl. Bd. XI, 1967. Cu referirea la acest articol îşi începe de fapt prezentarea şi E. Dönt, arătînd că lucrarea lui A. Lesky constituie cea mai recentă şi cea mai cuprinzătoare expunere de ansamblu asupra lui Homer, şi în acelaşi timp o oglindă clară a situaţiei cercetărilor, caracterizată printr-o perfectă înţelegere a esenţei şi posibilităţilor poeziei, precum şi printr-o rară obiectivitate şi prudenţă. De aceea, prezentarea lui Dönt va încerca să continue înfăţişarea problemelor în spiritul maestrului. Această primă parte a dării de seamă conţine o trecere în revistă a lucrărilor apărute între anii 1965 şi 1967, grupate în jurul a două probleme majore : limba şi stilul poemelor şi problema homerică. Desigur că nu este locul aici să facem un rezumat al rezumatului, nici să dăm lista tuturor titurilor citate sau discutate ; ne vom mărgini însă să relevăm cîteva dintre ideile şi teoriile caracteristice etapei respective, pe acelea care oferă puncte de vedere noi şi noi perspective de cercetare.

În privinţa problemei homerice, există în prezent două tendinţe contrarii, în luptă pentru primul loc în cercetare : neoanalismul, al cărui susţinător principal este J.Th. Kakridis, de care Lesky se apropie foarte mult şi care, recunoscînd numeroasele contradicţii ale epopeilor, datorate tradiţiei şi izvoarelor epice diferite care au stat la baza lor, insistă asupra excepţionalelor calităţi artistice ale acestora, subliniind că ele *pu* pot fi atribuite decît geniului unui unic poet, care le-a compus în scris. Împotriva acestei concepţii se ridică cei care, pornind încă de la Milman Parry, a cărui cercetare rămîne fundamentală în istoria studiilor homerice, văd în epopeile homerice o producţie pur orală. Opoziţia principală ar fi deci aceea între „Schriftlichkeit” şi „Mündlichkeit”, însă, aşa cum remarcă E. Dönt, în prezent sistemul de analiză este mult superior analiştilor de veche formaţie, se acordă mai puţină atenţie problemelor exterioare epopeilor, se porneşte de la conţinutul însuşi al poemelor, în tratarea lor se dă dovadă de mult mai puţin subiectivism.

În această veche dispută se semnalcază un element nou, considerat ca foarte important de către autorul dării de seamă, şi pe care noi l-am situa pe undeva la jumătatea drumului

¹ *Anzeiger* IV, 1951, 65 — 80 şi 195 — 212 ; V, 1952, 1 — 24 ; VI, 1953, 129 — 150 ; VIII, 1955, 129 — 156 ; XII, 1959, 129 — 146 ; XIII, 1960, 1 — 22 ; XVII, 1964, 129 — 154 ; XVIII, 1965, 1 — 30. Ultimele două caiete (XVII, 1964 şi XVIII, 1965) au fost recenzate în *Studii clasice* XI, 1969, p. 320 — 324, de prof. Adelina Piatkowski.

dintre cele două poziții extreme; este vorba de cercelarea lui Adam Parry, *Have we Homer's Iliad?* apărută în *Yale Classical Studies*, XX, 1966, p. 175 — 216. Fiul celebrului Milman Parry privește sceptic teoria tatălui său — comparația lui Homer cu poezia epică orală modernă a slavilor. Împotriva lui G.S. Kirk, care vorbea de fidelitate verbală pînă în cele mai mici amănunte în transmiterea epopeii (*Classical Quarterly*, 10, 1960, p. 271 — 281) și care elaborase magistrala împărțire a stilului epic în patru categorii („originative”, „creative”, „reproductive”, „degenerate”), A. Parry susține, ca și Sterling Dow în 1954 (*Classical Weekly*, 49, p. 117), că transmiterea cuvînt cu cuvînt (*uerbatim*) a unui poem compus oral și nescris nu e de conceput, și respinge teoria lui Kirk ca prea subiectivă². Convingerea lui A. Parry este că o *Iliadă* transmisă oral de-a lungul a șase generații ar fi fost ceva alt de diferit față de început, încît cîntărețul de la sfîrșitul acestui proces trebuie considerat ca autorul textului nostru, iar nu cel ipotetic, de la începuturile ei, care ar fi pus la oală ceea ce formează acum subiectul *Iliadei*. Ca urmare, A. Parry este convins că uriașul plan de construcție al *Iliadei* n-a putut fi conceput decît în scris, considerînd ca *terminus post quem* a doua jumătate a secolului VIII, adică momentul cînd scrierea putea să se bucure de o întrebuițare generală. Pornind la descrierea a ceea ce este „homerice” în *Iliada*, Parry încearcă să salveze chiar cele mai „disperate” locuri ale analiștilor (Il. X și Od. XXIV) arătînd, pe de o parte, că ele nu se explică printr-o constituire pur orală, iar pe de alta, că o interpolare presupune neapărat un text fixat în scris. Ceea ce prezintă valoros cercetarea lui A. Parry, este faptul că el pornește de la o interpretare care tinde să pătrundă în adîncul conținutului poeziei, încercînd să indice în modul cel mai concret mijloacele și concepția artistică a poetului *Iliadei*. În acest sens, Dönt consideră ca foarte important studiul acestuia despre limbajul lui Achile (*The Language of Achilles*, în *Transact. & Proceed. Amer. Philol. Association*, 87, 1956, 1 — 7, ale cărui idei sînt dezvoltate în articolul mai sus menționat), în care A. Parry arată cum materialul formularistic epic tradițional este folosit cu măiestrie pentru caracterizarea eroilor, ceea ce îi servește ca argument de bază pentru demonstrarea tezei lui fundamentale: „the name Homer must be reserved for the poet who composed the *Iliad* at the time when it was put into writing. The poets who preceded him, even if we imagine them as singing poems the length of the *Iliad* and dealing with the same theme or group of themes, cannot have been responsible for the essential quality of what we possess (201)”.

Pe aceeași linie a relevării măiestriei poetului *Iliadei* în prelucrarea cu virtuozitate a materialului oferit de tradiția epică se situează Seth Bernadette în articolul *Achilles in the Iliad* (*Hermes*, 91, 1963, p. 1 — 16), precum și Gerald F. Else în *Homer and the Homeric Problem* (*Lectures in Memory of Louise Taft Semple*, Univ. of Cincinnati, 1965, 51 p.) care valorifică poezia homerică, pe cît posibil, din ea însăși, oferind interpretări și observații valoroase, dar exagerînd în scepticismul său total față de valoarea cercetării literare comparative, arheologice sau istorice pentru studiile homerice.

Un unitarian convins rămîne M. Van der Valk (*The Formulaic Character of the Homeric Poetry and the Relation between the Iliad and the Odyssey*, *L'Antiquité Classique* 35, 1966, p. 5 — 70), autorul monumentalei lucrări *Researches on the Text and Scholia of the Iliad*, Leiden, 1963. Tratînd cele două epopei ca fiind compuse de unul și același poet al cărui geniu îl relevă pretutindeni, Van der Valk arată că deosebirea fundamentală între *Iliada* și *Odiseea* se datorește subiectului lor, observînd totuși în aceasta din urmă unele tendințe datorate degenerării poeziei epice (amintind, astfel, de ultimul grad al poeziei epice, „degenerative”, stabilit de Kirk). Deși recunoaște că în cadrul celor două epopei *Dolonia* ocupă o poziție aparte, el o atribuie totuși aceluiași poet; în a doua parte a sa, articolul este îndreptat împotriva separării radicale a *Iliadei* de *Odiseea* preconizate de Page.

² Riposta lui Kirk a apărut recent în *Proceedings of the Cambridge Philological Society*, nr. 196 (16), 1970, p. 48 — 60, sub titlul *Homer's Iliad and ours*.

Printre analiști și neoanaliști sînt citați J. Wöhrmann (*Die homerische Frage in ihrer Bedeutung für die Homerinterpretation, dargestellt am 9. Gesang der Ilias*, în *Der Altsprachl. Unterricht* VIII, 3, 1965, 5 – 14), E. Heitsch (*Aphrodytehymnus, Aeneas und Homer. Sprachliche Untersuchungen zum Homerproblem*, Hypomnemata 15, Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht, 1965, 148 p. și *Der Zorn des Paris*, Festschrift für Joseph Klein, Göttingen, 1967, p. 216 – 247), H. Diller (*Hera und Athena im achten Buch der Ilias*, *Ihermes*, 93, 1965, p. 137 – 147), care tratează probleme de cronologie relativă homerică, uneori cu o serioasă doză de subiectivism.

E. Dönt arată în concluzie că lucrările amintite contribuie fără îndoială la elucidarea problemei în sensul unei mai adîncite cercetări a textului, în vederea recunoașterii a ceea ce este „homerice” în Homer și deci asupra a ceea ce se poate atribui unui singur poet și ce nu. Ca poziție proprie față de problemele dezbătute, autorul dării de seamă stă alături de Albin Lesky, arătînd că, pe de-o parte, disputa oralitate-scriere nu poate fi fructuoasă decît într-o măsură limitată, iar pe de alta, că, dacă un singur poet genial a conceput Iliada sau Odiseea, el este atît de dator tradiției și predecesorilor săi, cîntăreți care au creat oral, incl. într-un anume sens, se poate vorbi de “oral poetry”. După E. Dönt, problema homerică trebuie formulată prin întrebarea : în ce măsură pot fi desemnate poemele homerice ca formate și ajunse la un tot unitar prin forța poetică a unui singur om ?

Articolele de limbă nu sînt prea numeroase și nu se semnalează lucrări de ansamblu. G. S. Kirk se ocupă în continuare de limba formularistică, nu însă ca analiză lingvistică propriu-zisă, ci pentru demonstrarea caracterului oral al poeziei homerice, făcînd însă distincție netă între “oral poetry” și “formulaic poetry”; se menționează totuși prudența cercetătorului, în comparație cu Notopoulos care consideră ca „oral poetry” nu numai fragmentele ciclului epic, dar chiar și imnurile homerice și pe Hesiod. Cea mai mare parte a discuțiilor pe această temă sînt grupate în volumul XX al revistei *Yale Classical Studies*, număr dedicat în exclusivitate studiilor homerice. În cadrul aceleiași probleme este menționat excelentul studiu al lui A. Hoekstra, *Homeric Modifications of Formulaic Prototypes. Studies in the Development of Greek Epic Diction*, în *Verhandelingen der Koninklijke Nederlandse Akademie van Wetenschappen* 71/1, Amsterdam, 1965, 172 p. Hexametru homerice face obiectul studiului lui A. Tsopanakis (*Problems in the Homeric Hexameter*, în *Ἐπιστ. Ἐπετηρίς Φιλολ. Σχολῆς*, 8 Thessaloniki, 1966, p. 337 – 374. În afară de acestea, o serie de lucrări de detaliu tratează măiestria stilistică a unor pasaje (scene de luptă, scutul etc.), altele se ocupă de mitologia homerică, de teme ca spațiul și timpul în eposul homeric ș.a.

Printre expunerile generale și mijloacele auxiliare ale cercetării homerice se menționează unele lucrări de popularizare ca : F. Codino, *Introduzione a Omero*, Piccola Biblioteca Einaudi, Torino, 1965, A. Michalopoulos, *Homer*, Twayne Publishers, New York 1966. Foarte apreciată este introducerea lui A. G. Tsopanakis, *Ἐισαγωγή στὸν Ὅμηρο*, Thessaloniki, 1967, 128 p., datorită unei succinte dar judicioase prezentări a problemelor fundamentale în stadiul lor actual, precum și unui studiu închegat asupra religiei și culturii, a limbii homerice, a transiterii textului.

Printre reeditări sînt pomenite : A. Scotts, *The Unity of Homer* Biblio & Tannen, New York, 1965, precum și o nouă ediție prescurtată a celebrei *The Songs of Homer* de G.S. Kirk, sub titlul *Homer and the Epic*, Cambridge, 1965, 242 p., foarte utilă, în forma actuală, în special cercetătorilor de teorie literară, literatură comparată și epic în general.

Trebuie remarcat faptul că raportul lui Dönt este făcut cu multă grijă, cuprinzînd descrieri ample, pînă la detaliu, a celor mai multe dintre lucrări. Autorul este obiectiv în cea mai mare parte a prezentărilor, cu excepția, credem, a entuziasmului puțin exagerat în privința lucrărilor lui Adam Parry, care aduce fără îndoială elemente noi în argumentarea tezei unității poemelor și a unicității poetului care le-a scris ; nu se pot trece însă cu vederea și nici minimaliza contribuțiile lui Kirk la interpretarea poemelor homerice ca poezie orală, contribuții care reprezintă continuarea valoroasă și rodnică a strălucitelor studii ale lui Milman Parry, descoperitorul de

căi și orizonturi noi în exegeza homerică. Dar, într-o problemă asupra complexității și dificultății, căreia nu mai trebuie de mult insistat, contribuțiile, ca și disputele nenumărate ne fac, aproape fără voia noastră, să dăm dreptate, fără maliție, cuvintelor lui E. Heitsch, care afirma în articolul mai sus pomenit : „Jede Antwort ist präformiert durch die vom Interpreten gewählte Frageweise”.

Elisabeta Poghirc

H. STROHM, *Griechische Tragödie*, Forschungsbericht, 8. in Anzeiger für die Altertumswissenschaft (Innsbruck), XXII, 1969, 3 — 4.

De peste douăzeci de ani publicația de la Innsbruck oferă cititorului interesat de antichitatea clasică o orientare sigură în bibliografia din ce în ce mai vastă, consacrată acestei discipline. Fasciculus pe care îl semnalăm cuprinde, în redactarea lui Hans Strohm, cel de al optulea raport asupra tragediei grecești. După o parte generală care trece în revistă studiile consacrate, în ultimii ani, tragediei în ansamblu (p. 129 — 140), referatul lui Hans Strohm analizează în mod special literatura dedicată lui Eschil (p. 141 — 153). Prezentarea sa aduce în discuție nu numai volumele independente, dar și capitolele care privesc drama din unele lucrări cu profil mai larg sau articolele răspândite prin diferite periodice. Ea amintește atât studiile cu caracter strict literar, cât și contribuțiile care urmăresc sensul unor termeni sau interpretarea unor pasaje obscure. Astfel, referatul lui H. Strohm este un îndreptar prețios și pentru specialistul preocupat de literatura greacă, și pentru filologul sau lingvistul interesat de textele tragice.

Liana Lupăș

V. PÖSCHL, *Virgil*, Forschungsbericht. Fortsetzung, 1. Teil in Anzeiger für die Altertumswissenschaft (Innsbruck), XXI, 1968, 4, col. 193 — 220.

Caietul al IV-lea din Anzeiger für die Altertumswissenschaft, 1968, ne prezintă în continuare publicațiile cele mai de seamă apărute între 1958 și 1968 asupra lui Vergilius. Bibliografia și analiza lucrărilor o face și de astă dată prof. Viktor Pöschl de la Heidelberg, mare autoritate în literatura vergiliană, ale cărui merite în adâncirea și reînnoirea interpretării poeziei mantovanului sînt prea cunoscute, ca să mă opresc asupra lor. Este vorba de o informație selectivă, căci dacă, așa cum afirmă Pöschl pe baza constatărilor făcute, în fiecare an apar cam o sută de lucrări asupra lui Vergilius, este firesc ca numai un număr relativ mic în comparație cu ce se publică să fie analizate. Dacă orice alegere vine cu un coeficient de apreciere personală, inevitabil, acesta este în mare măsură compensat prin obiectivitatea și competența celui ce face alegerea. În schimb o selecție făcută sub asemenea garanție cum este cea de față degajează ce este important din masa copleșitoare a publicațiilor apărute, permite să se vadă direcțiile importante ale cercetărilor, contribuie la adâncirea studiului, primejduit astăzi să se risipească asupra unor chestiuni uneori fără semnificație. În caietul de față informația se repartizează în patru secțiuni : Lucrări generale (I), lucrări privitoare la *Appendix* (II), la *Ecloge* (III) și *Georgice* (IV). Fiecare lucrare este analizată pe scurt, autorul prezentării reține ceea ce este esențial, își exprimă părerea asupra tezei susținute și a valorii contribuției, notînd ceea ce e de admis sau nu, cu observații pertinente care dovedesc marea sa familiaritate cu literatura problemelor, largă.